

teo «perche» (Chabrand-De Rochas).

DERIV.: *Manxeta* 'manxa petita' [S. xv, *AlcM*]; en temps de S. de Covarrubias [1611, s. v. *crystal*] s'usava a Val. *mangeta* (grafia ultracorrecta d'apitxat, per *maçcèta*) per 'lavativa'; a Benasc ha substituït *manxa*,⁵ almenys en el sentit de 'fuelle que se emplea en las cocinas para avivar el fuego: bufa dan la *mancheta* ta que no se amorté el foc», Ferraz (p. 76); això mateix es diu *mayó* a l'Alt Pallars (Tor de Vall Ferrera, 1932), mentre que en val., almenys a Castalla, es diu familiarment pels 'pulmons' (Valor-Giner, 1950-5). *Manxall*. *Manxega* i *manxego* per floreig verbal amb el gentilici de la *Mancha*. +*Manxer* 'manxaire': «a la fàbrica de Pollestres hi havia un *manxer*» a. 1265, de nou 1295 (*InuLC*). *Manxar* [1371, *JMarc*, supra], *me-xar* o més aviat *mèxar* en un doc. ross. de 1411 i *manxar* en un de 1421 (*InuLC*); a Benasc llegeixo «por *manchar* al órgano» en un doc. de 1555 del *Libro Lucero*; més endins de l'Alt Aragó 'panteixar' («*maçcá*: jadar», Torla, 1965); 'marxar pedalejant (sobretot costa amunt)' popular entre els ciclistes. *Manxada*. *Manxador*. *Manxaire* («la culpa la té el *manxaire*», Pitarrà, *El Ferrer de Tall*).

Manxa, NL, l'etim. aràbiga d'Asín manca de fonament (veg. *DECH* III, 799a22ss.) *Manxell*, *manxeroi*, V. *manc* *Manxeta*, V. *manxa* *Manxiula*, *manxiuleta*, *manxiulot*, V. *marcir* *Manxó*, V. *manc* *Manxó* 'maneguet', 'revestidura', V. *màniga* *Manxonga*, V. *mentir* *Manxol*, *manxot*, V. *manc* *Many*, V. *magne*³⁰

MANYA, 'traça, destresa', probablement d'un ll. vg. *MANĪA 'habilitat manual', derivat de MANUS 'mà'. □ 1.ª doc.: 1325.

Eiximenis, que empra bastant aquest mot, ho fa en un sentit bastant semblant al que hi ha predominat, però mostrant-nos-el amb matisos propis no gaire més pejoratius, i en una atmosfera de llengua de la més genuïna del S. XIV: «e-l leó, anant ab *manya* contra aquell, pensà e proposà en si mateix que li parlàs blanament, per tal que lo pagès no fugís» (*Terç*, *NCl*. VI, 108); «aquell qui parla en lo consell per què's regeix la cosa pública, veu que aquí n'ha de grans falsaris e baraters, qui ab *manyes* e *maneres* llurs li empatxaren son bon consell» (*Regiment d. l. C. p.*, *NCl.*,⁴⁵ 86.21). En trobo ja un testimoni anterior, on el mot, traslladat a una esfera més concreta, tal com el seu quasi-sinònim *enginy*, s'aplica a dispositius i instrumental aparellat enginyosament per algunes operacions mecàniques (aquí les d'una mina): «trenqaren totes les rodes e les *manyes*, e tots los altres apareyllament de la dita mena» a. 1325 (Finke, *Acta Ar.* III, 481).

De tota manera la tendència constant en la història del mot és a aplicar-lo abstractament a l'activitat destra de l'home, no pas solament de les mans, sinó tant o més sovint de la intel·ligència, i amb matis de subtilitat, que com tota cosa subtil sovint pot prendre sobretots lleument pejoratiu, de vegades marcadament: «Bé-u merexia / per --- consentir / dones regir, / massa manar / --- / Tota lur çuna, / ley, art e⁶⁰

manya, / pràctica stranya, / hipocresia / e roncèria / te vull mostrar / --- / per llurs usances / --- / e tan perverses / obres e *manyes*, / són alimanyes, / serp tortuosa / són, e rabosa / ---», JRoig (*Spill*, 7687, 7697). En la cançó de la captura del bandit *Serraller* (c. 1780): «—La pólvora se'ns acaba, també s'acaban las balas / --- / vosaltres, minyons, donau's, yo al femé vaig a amagar-me—. / --- / quan tots donats varen sé, un n'hi trovan a faltar-ne: / Ya n'entra l'oficial, ab molta fuga y gran *manya*, / ab una espasa a la mà que de punxadas me dava; / yo 'n vaig arrancà un gran crit pensant-me que'm traspasava / —Alerta, minyons, als fems, que ya tenim lo que 'ns falta» (MilàF, *Romllo.*, 117.18).

En conclusió el mot és tan castís i antic en català com pertot, i els matisos, pres el conjunt de la història de la llengua, s'harmonitzen, dins unes línies generals amb les de les llengües romàniques veïnes, incloent-hi la castellana [S. XII] i la portuguesa [c. 1200], en les quals es presenta desplegat més ufanosament que en la nostra, però amb igual autoctonia pertot. El cast. *maña* ha estat sempre 'habilitat, destresa', lleument matisada com 'astúcia, estratagema', ja en molts textos dels Ss. XII-XIV, o simplement 'habilitat' (S. XIII), 'costum, manera de ser' (Ss. XII-XIV, *Cid* etc.), algun cop simplement 'manera' (Ss. XIII-XIV, *Partidas* etc.), 'mals costums, vicis contrets', avui acc. sobretot americana. En la llengua de l'Oest és ja molt freqüent en el gallec de les *Cantigas* del Savi, sovint per 'habilitat, artífici', algunes vegades 'manera' (dos o tres casos en el glossari de l'ed. Mettmann), i amb gran freqüència 'costum, hàbit'. Però també apareix tot seguit en fonts de Portugal, c. l'a. 1200, tant en el sentit d'"habilitat manual" com en el de 'costums, manera de ser', en textos del S. XIII (Gomez Charíño i d'altres), i ja Don Denis a primers del XIV fa escarafalls d'una *mua mal manhada*: una mula guita o falsa.

En llengua d'oc la vida del mot ve a ser com en català d'una intensitat no tan esponerosa com en cast. port., però també cosa de tots els temps i regions: *manha* en dos trobadors del S. XIII, el llemosí Jauzbert de Puyçibot i el carcinol Matieu de Caercín, amb el sentit de 'manera de ser, qualitat'; avui *magno* «mi-nauderie, manières affectées», només a Bigorra i l'Armanhac (*TdF*, Palay, cf. Spitzer, *Litbl.* XLIII, 28).

Fora de les quatre llengües del SO., no hi ha res d'això a la resta de la Romània, llevat de l'italià, on tenim un mot d'aspecte ben semblant, *manna*, però amb un sentit allunyat, 'garba, manat', que per cert pogué haver tingut un eco en un extrem oposat de l'àrea del nostre *manya*, car hi ha un *amāno* 'garba d'espigues', mot curiós de l'àrab del Rif, d'aspecte ben poc aràbic i sense enllaç possible amb aquesta llengua, que com ens confirma l'especialista Colin (*Hespèris* VI, 82) deu ser un manlleu romànic, potser relíquia de l'afrolatí, que tingué allà alguna vida no del tot efímera, enllaçat amb l'hispanic (car no tindríem altra base per suposar que hi vingués des del mossàrab).¹

Els dos grups romànics estan ben separats semànticament, no tant per la forma: l'hispanic suposa